

TRƯỜNG ĐẠI HỌC VĂN HOÁ HÀ NỘI
KHOA BẢO TÀNG

NGUYỄN LAN ANH

TÌM HIỂU DI TÍCH CHÙA THIÊN NIÊN
(PHƯỜNG BƯỞI - QUẬN TÂY HỒ - TP. HÀ NỘI)

KHÓA LUẬN TỐT NGHIỆP
NGÀNH BẢO TÀNG

Người hướng dẫn: Ths. Phạm Thu Hằng

HÀ NỘI – 2010

MỤC LỤC

Phần mở đầu

Chương 1 : Chùa Thiên Niên trong diễn trình lịch sử	1
1.1. Khái quát về vùng đất nơi di tích tồn tại	5
1.2. Diễn trình lịch sử chùa Thiên Niên	11
1.2.1. Vài nét về phái Tịnh Độ tông ở Việt Nam	11
1.2.2. Niên đại di tích	15
1.2.3. Quá trình tồn tại của di tích	19
Chương 2 : Giá trị kiến trúc – nghệ thuật chùa Thiên Niên	23
2.1. Giá trị kiến trúc	23
2.1.1. Không gian cảnh quan	23
2.1.2. Bố cục mặt bằng tổng thể	27
2.1.3. Kết cấu kiến trúc	28
2.1.3.1. Tam quan	28
2.1.3.2. Tiền đường	30
2.1.3.3. Thượng điện	32
2.1.3.4. Nhà Mẫu	32
2.1.3.5. Nhà Tổ	33
2.2. Giá trị nghệ thuật	33
2.2.1. Trang trí trên kiến trúc	33
2.2.2. Tượng thờ	36
2.2.2.1. Tượng ở Thượng điện	36
2.2.2.2. Tượng ở Tiền đường	50
2.2.2.3. Tượng Mẫu	55

2.2.2.4. Tượng Tổ	56
2.2.2.5. Tượng Hậu	56
2.2.3. Những di vật tiêu biểu	57
2.2.3.1. Các di vật bằng gỗ	57
2.2.3.2. Di vật bằng đồng	59
2.2.3.3. Các di vật bằng đá	61
Chương 3 : Bảo tồn và phát huy giá trị di tích chùa Thiên Niên	63
3.1. Hiện trạng di tích chùa Thiên Niên	63
3.1.1. Hiện trạng di tích	63
3.1.2. Hiện trạng di vật	66
3.2. Bảo tồn di tích chùa Thiên Niên	67
3.2.1. Cơ sở pháp lý	67
3.2.2. Các nguyên tắc bảo quản, tu bổ và phục hồi di tích	69
3.2.3. Các hoạt động bảo tồn	70
3.3. Vấn đề tôn tạo di tích chùa Thiên Niên	75
3.4. Phát huy giá trị di tích chùa Thiên Niên	76
Kết luận	81
Tài liệu tham khảo	83
Phụ lục	

PHẦN MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Một thiên niên kỷ đã qua từ khi Hà Nội mang tên gọi Thăng Long với khí thế “Rồng bay” hào hùng vươn lên cùng trời đất. Tại thời điểm này, ngược dòng thời gian, tìm về quá khứ xa xưa, vượt qua những bước thăng trầm của lịch sử, chúng ta có quyền tự hào về thủ đô Hà Nội - trái tim của đất nước Việt Nam - một mảnh đất có truyền thống anh hùng và phong phú về các giá trị văn hoá.

Di tích lịch sử - văn hóa và danh lam thắng cảnh là một nét đặc sắc trong diện mạo văn hoá của Thủ đô. Không thể hình dung về Hà Nội mà lại thiếu vắng các di tích và thắng cảnh. *“Chúng vừa là những tảng đá nền kê chân cột để tạo dựng, vừa là những bằng sắc để chứng minh, vừa là nét vàng son của phẩm chất đặc trưng, vừa là linh hồn của những giá trị thiêng liêng trên mảnh đất ngàn năm văn vật.”*¹

Bước đi của Phật giáo ở Việt Nam đã để lại dấu ấn vật chất chính là hệ thống chùa tháp trong cả nước. Di sản kiến trúc - nghệ thuật chùa tháp là điểm danh thắng tạo nên vẻ đẹp cho mỗi vùng đất, đồng thời cũng là đối tượng số một của ngành nghiên cứu mỹ thuật cổ. Với ngôi chùa, ít nhiều chúng ta có thể đọc lên được diễn biến của một số sự kiện lịch sử, qua đó góp phần nhìn nhận chân xác hơn về nhiều vấn đề của lịch sử văn hoá dân tộc.

Trên địa bàn Hà Nội tập trung một số lượng lớn các ngôi chùa, trong đó có nhiều di tích nổi tiếng, minh chứng cho sức sống của đạo pháp và gắn bó mật thiết với quá trình phát triển của Thủ đô: chùa Trấn Quốc, chùa Một Cột, chùa Láng, chùa Hà, chùa Hoè Nhai, chùa Kim Liên... Trong giai đoạn hiện nay, công

¹ *Di tích lịch sử - văn hoá Hà Nội* (2000), Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.11.

tác bảo tồn, tôn tạo di tích lịch sử - văn hoá đã và đang trở thành một vấn đề mang tính thời sự, được các ngành chức năng coi trọng. Riêng với Hà Nội, công tác này là một nội dung quan trọng trong chương trình hoạt động hướng tới kỷ niệm 1000 năm Thăng Long.

Sinh ra và lớn lên tại Thủ đô, lại là một sinh viên ngành Bảo tồn - Bảo tàng, em mong muốn được áp dụng những kiến thức tích lũy sau bốn năm học vào việc nghiên cứu một di tích cụ thể tại Hà Nội. Được sự đồng ý của cô giáo hướng dẫn - cô Phạm Thu Hằng và Hội đồng khoa học Khoa Bảo tàng, em đã chọn đề tài **“*Tìm hiểu di tích chùa Thiên Niên*”** làm khoá luận tốt nghiệp Đại học.

Chùa Thiên Niên thuộc phái Tịnh Độ tông, là một di tích cổ nằm ở khu vực phía tây của Hà Nội. Ngôi chùa không nổi tiếng về cảnh quan hay qui mô, song tiềm ẩn giá trị kiến trúc - nghệ thuật và lịch sử nhất định. Mục đích của khóa luận là tìm hiểu và làm sáng rõ những giá trị của chùa Thiên Niên, đề xuất một số giải pháp để gìn giữ và phát huy giá trị của di tích, coi như một việc làm để góp phần nhỏ bé vào sự nghiệp bảo vệ di tích lịch sử - văn hoá của thủ đô Hà Nội.

2. Mục đích nghiên cứu

- Tìm hiểu sự ra đời và quá trình tồn tại của di tích chùa Thiên Niên trong bối cảnh vùng đất nơi di tích tồn tại.

- Khảo tả, xác định giá trị của di tích chùa Thiên Niên thông qua đặc điểm về kiến trúc, điêu khắc.

- Tìm hiểu, đánh giá thực trạng tồn tại hiện nay của ngôi chùa, qua đó bước đầu đề xuất một số giải pháp nhằm bảo tồn và phát huy giá trị của di tích trong giai đoạn hiện nay.

3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của khóa luận là di tích chùa Thiên Niên (thôn Trích Sài, phường Bưởi, quận Tây Hồ, thành phố Hà Nội).

4. Phương pháp nghiên cứu

- Phương pháp luận: chủ nghĩa duy vật biện chứng, chủ nghĩa duy vật lịch sử, tư tưởng Hồ Chí Minh về văn hóa, kế thừa văn hóa truyền thống.

- Phương pháp nghiên cứu

+ Phương pháp liên ngành: Bảo tồn di tích lịch sử - văn hóa, Bảo tàng học, Khoa học Lịch sử, Mỹ thuật học, Xã hội học...

+ Phương pháp khảo sát điền dã tại địa phương, di tích để thu thập tài liệu liên quan, quan sát, đo vẽ, miêu tả, chụp ảnh...

5. Bố cục khóa luận

Ngoài Phần mở đầu, Kết luận, Tài liệu tham khảo và Phần phụ lục, bố cục khóa luận gồm 3 chương. Cụ thể như sau:

Chương 1 : *Chùa Thiên Niên trong diễn trình lịch sử*

Giới thiệu khái quát về vùng đất nơi di tích tồn tại cùng những đặc điểm cơ bản của phái Tịnh Độ tông, đồng thời tập trung tư liệu xác định niên đại và làm sáng tỏ quá trình tồn tại của di tích từ khi khởi dựng đến nay.

Chương 2 : *Giá trị kiến trúc – nghệ thuật chùa Thiên Niên*

Đây là phần chính của khóa luận. Phần này chủ yếu tập trung vào khảo tả khẳng định giá trị kiến trúc, điêu khắc của di tích, chú trọng tới hệ thống tượng và các di vật có giá trị lịch sử, mỹ thuật.

Chương 3 : *Bảo tồn và phát huy giá trị di tích chùa Thiên Niên*

Đề xuất ý kiến để bảo tồn, tôn tạo và khai thác, phát huy giá trị của ngôi chùa trong đời sống văn hóa của Thủ đô.

Để hoàn thành khóa luận, em đã nhận được sự hướng dẫn và chỉ bảo tận tình của Ths. Phạm Thu Hằng. Em xin gửi tới cô giáo lời cảm ơn sâu sắc. Em xin cảm ơn Cục Di sản Văn hóa, Thư viện Quốc gia, Phòng thực hành Khoa Bảo tàng - Trường Đại học Văn hóa Hà Nội, UBND phường Thụy Khuê - quận Tây Hồ - Hà Nội, Ban quản lý Di tích và Danh thắng Hà Nội đã tạo điều kiện giúp đỡ em về mặt tư liệu trong quá trình thực hiện khóa luận. Em xin gửi lời cảm ơn các thầy cô giáo, gia đình, bạn bè đã động viên em trong suốt quá trình thực hiện khóa luận.

Với sự nỗ lực của bản thân, em đã rất cố gắng giải quyết những vấn đề chính của khoá luận. Do trình độ còn hạn chế, thời gian nghiên cứu không nhiều, bài viết chắc chắn không tránh khỏi khiếm khuyết. Kính mong sự góp ý của thầy cô, của các nhà nghiên cứu và sự trao đổi của các bạn đồng nghiệp để khoá luận của em được hoàn thiện hơn.

Em xin trân trọng cảm ơn !

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Quang Ân (1997), *Việt Nam những thay đổi địa danh và địa giới các đơn vị hành chính 1945-1997*, Nxb. Văn hoá Thông tin, Hà Nội.
2. Ban quản lý di tích và danh thắng Hà Nội (2000), *Di tích lịch sử - văn hoá Hà Nội*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội.
3. Nguyễn Bắc (1990), *Hà Nội tự điển*, Nxb. Hà Nội, Hà Nội.
4. Trần Lâm Biền (1996), *Chùa Việt*, Nxb. Văn hoá Thông tin, Hà Nội.
5. Trần Lâm Biền (2008), *Diễn biến kiến trúc truyền thống Việt vùng đồng bằng châu thổ sông Hồng*, Nxb. Văn hóa thông tin, Hà Nội.
6. Trần Lâm Biền (1993), *Hình tượng con người trong nghệ thuật tạo hình truyền thống Việt*, Nxb. Mỹ thuật, Hà Nội.
7. Trần Lâm Biền (2000), *Một con đường tiếp cận lịch sử*, Nxb. Văn hoá dân tộc, Hà Nội.
8. Trần Lâm Biền (2001), *Trang trí trong mỹ thuật truyền thống của người Việt*, Nxb. Văn hoá dân tộc, Hà Nội.
9. Trịnh Thị Minh Đức, Phạm Thu Hương (2007), *Bảo tồn di tích lịch sử văn hóa*, Nxb. Đại học Quốc gia Hà Nội, Hà Nội.
10. Tô Hoài, Nguyễn Vinh Phúc (2000), *Hỏi đáp 1000 năm Thăng Long - Hà Nội*, Nxb. Trẻ, Hà Nội.
11. Nguyễn Hồng Kiên (1996), “*Kiến trúc gỗ cổ truyền Việt*”, Kiến trúc (số 3), tr. 36-43.
12. Nguyễn Lang (1992), *Việt Nam Phật giáo sử luận*, Nxb. Văn học, Hà Nội.
13. Trần Lâm, Hồng Kiên (1999), “*Những thành phần bao che trong kiến trúc gỗ cổ truyền của người Việt*”, Kiến trúc (Số 3), tr. 49-52.

14. Ngô Sĩ Liên (1984), *Đại Việt sử ký toàn thư, T.4*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
15. Trần Huy Liệu (1960), *Lịch sử thủ đô Hà Nội*, Nxb. Sử học, Hà Nội.
16. Nguyễn Thế Long, Phạm Mai Hùng (1997), *Chùa Hà Nội*, Nxb. Văn hoá Thông tin, Hà Nội.
17. Luật Di sản văn hóa năm 2001 được sửa đổi, bổ sung năm 2009 (2009), Nxb. Chính trị Quốc gia, Hà Nội.
18. Nguyễn Vinh Phúc (2000), *Hà Nội qua những năm tháng*, Nxb. Thế giới, Hà Nội.
19. Nguyễn Vinh Phúc, Trần Huy Bá (1979), *Đường phố Hà Nội*, Nxb. Hà Nội, Hà Nội.
20. Giang Quân (1999), *Hà Nội phố phường*, Nxb. Hà Nội, Hà Nội.
21. Hà Văn Tấn, Nguyễn Văn Kự, Phạm Ngọc Long (1993), *Chùa Việt Nam*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
22. Minh Thảo, Xuân Mỹ biên soạn (1994), *Truyền thuyết các vị thần Hà Nội*, Nxb. Văn hóa Thông tin, Hà Nội.
23. Dương Thị The, Phạm Thị Thoa dịch và biên soạn (1981), *Tên làng xã Việt Nam: đầu thế kỷ XIX thuộc các tỉnh từ Nghệ Tĩnh trở ra*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.
24. Trần Ngọc Thêm (1997), *Tìm về bản sắc văn hóa Việt Nam*, Nxb. TP. Hồ Chí Minh, TP. Hồ Chí Minh.
25. Trần Nho Thìn (1991), *Vào chùa thăm Phật*, Nxb. Công an nhân dân, Hà Nội.
26. Nguyễn Tài Thư (1988), *Lịch sử Phật giáo Việt Nam*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội.

27. Doãn Đoan Trinh (1991), *Hồ sơ di tích chùa Thiên Niên*, Ban quản lý di tích và danh thắng Hà Nội, Hà Nội.
28. Chu Quang Trứ (2001), *Tượng cổ Việt Nam với truyền thống điêu khắc dân tộc*, Nxb. Mỹ thuật, Hà Nội.
29. Hoàng Tùng, Lưu Minh Trị (1999), *Thăng Long - Hà Nội*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội.
30. Nguyễn Văn Uẩn (1995), *Hà Nội nửa đầu thế kỷ XX, T.1*, Nxb. Hà Nội, Hà Nội.
31. Trần Quốc Vượng, Vũ Tuấn Sán (1998), *Hà Nội nghìn xưa*, Nxb. Hà Nội, Hà Nội.